Coğrafyamız, bugün emperyalistler arası pazar paylaşım savaşının sıcak biçimlere büründüğü alan olarak öne çıkıyor

Küresel enerji savaşları ve Türkiye'nin konumu

ABD, dünyada tüketilen birincil enerjinin ve ham petrolün yüzde 25'ini, benzinin yüzde 45'ini tek başına tüketen bir ülke olup, ham petrol tüketiminin yüzde 60'ını ithal etmektedir. ABD, enerji tüketiminin yüzde 40.5'ini petrol, yüzde 24.6'sını kömür, yüzde 24.4'ünü gaz, yüzde 7.9'unu nükleer ve yüzde 2.6'sını hidroelektrik ile karşılamaktadır.

Mahir ULUTAŞ
EMO Yönetim Kurulu Üyesi

Dünya, özellikle bölgemiz, ciddi bir altüst oluş ve yeniden şekillenme yaşıyor. SSCB'nin varlığı koşullarında, özellikle II. Paylaşım Savaşı sonrasında ABD'nin şemsiyesinde tek bir blok olarak varlığını sürdüren **"küresel"** kapitalist güçler, karşı bloğun dağılması ile birlikte çok sancılı, kimi zaman kanlı bir ayrışma ve hegemonya mücadelesi içerisine girmişlerdir. **"Modern"** tarihin hemen her döneminde büyük **"küresel"** güçlerin, emperyalist ülkelerin-blokların egemenliklerinin devamı veya yeniden tahsisi için kontrol altına alınması gereken temel bölge olarak tanımladıkları coğrafyamız, bugün de emperyalistler arası pazar paylaşım savaşının sıcak biçimlere büründüğü alan olarak öne çıkıyor.

Doğal olarak bu paylaşım savaşlarının en başında, doğal kaynaklar (özellikle enerji kaynaklarının) ve bunların taşınma yollarının, ticaretinin kontrolü mücadelesi yatmaktadır. Dolayısıyla enerji politikaları üzerine yapılacak ciddi bir analiz, içinde yaşadığımız dönem için birincil önemde olacaktır.

2006 yılı itibariyle dünya enerji tüketiminin yüzde 36 petrol, yüzde 28 kömür ve yüzde 24 doğalgaz olmak üzere yaklaşık yüzde 90'ının fosil yakıtlardan karşılandığı görülüyor. Dahası Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) değerlendirmelerine göre, 2030 yılına kadar global enerji talebi yaklaşık yüzde 50 oranında artacak olmasına rağmen, fosil yakıtların payında bir azalma öngörülmemektedir.

Dolayısıyla sonlu bir yakıt türü olan fosil yakıtların temininin güvence altına alınması her ülke için öncelikli bir politika olmaktadır. Dünyanın pek çok bölgesinde bulunabilen kömürün aksine, kanıtlanmış petrol rezervlerinin yüzde 62'si, doğalgaz rezervlerinin yüzde 41'i Ortadoğu bölgesindedir. Bu orana, başta dünya doğalgaz toplam rezervlerinin yüzde 27'sine sahip olan Rusya olmak üzere Hazar Denizi ve Orta Asya ülkelerini de eklediğimizde, yakın coğrafyamızın **"dünyanın birincil enerji kaynağı merkezi"** olduğu rahatlıkla görülmektedir.

Türkiye'nin enerji politikalarına değinmeden önce emperyalist-kapitalist ülkelerin ve blokların enerji profillerine bakmak, bölgemizin **"ekonomik ve siyasi olarak kontrolünün"** bu ülkelerin kendileri ve birbirlerine karşı mücadelesi açısından ne kadar önemli olduğu konusunda daha net bir fikir edinilmesini sağlayabilir.

ABD'nin enerjide dışa bağımlılığı sürecek

ABD, dünyada tüketilen birincil enerjinin ve ham petrolün yüzde 25'ini, benzinin yüzde 45'ini tek başına tüketen bir ülke olup, ham petrol tüketiminin yüzde 60'ını ithal etmektedir. ABD, enerji tüketiminin yüzde 40.5'ini petrol, yüzde 24.6'sını kömür, yüzde 24.4'ünü gaz, yüzde 7.9'unu nükleer ve yüzde 2.6'sını hidroelektrik ile karşılamaktadır. 2030 yılına kadar yüzde 60'lık dışa bağımlılık oranının azalması da öngörülmemektedir. Bununla beraber yaklaşık yüzde 15 olan doğalgaz ithalat oranının ise yüzde 20'nin üzerine çıkacağı düşünülmektedir.

ABD, bugün, 1945 sonrası şekillenen dünya içerisinde kazanmış olduğu egemen konumu ve özellikle askeri gücünü ve mali sermaye gücünü, SSCB'nin de yıkılması sonrasında, tek kutuplu bir dünya yaratmak için sonuna kadar kullanmaktadır. Son dönem dünyanın gündemini oluşturan Afganistan ve Irak işgalleri bu niyetin en somut göstergeleri olmuşlardır.

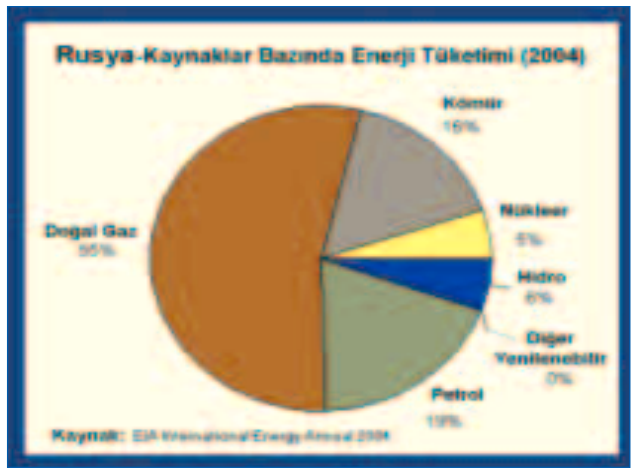

Aktaran: Necdet PAMİR, Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye, TMMOB 6. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı

AB'nin gündemi çeşitlendirme

Avrupa Birliği'nin (AB) dünya enerji tüketimi içindeki payı yaklaşık yüzde 16'dır ve IEA'nın öngörülerine göre bu pay 2030 yılında yüzde 12'ye kadar düşecektir. Birliğin tükettiği enerjinin yüzde 37'si petrol, yüzde 24'ü doğalgaz, yüzde 18'i kömür, yüzde 15'i nükleer ve yüzde 6'sı yenilenebilir kaynaklardan (hidroelektrik dahil) sağlanmaktadır.

Dünyanın en büyük doğalgaz ithalatçısı olan AB, kendi doğal kaynaklarının sınırlılığı nedeniyle gelişmiş ve endüstrileşmiş ekonomisinin devamı için gittikçe daha çok dışa bağımlı hale gelecektir. 2000'li yılların başında yaklaşık yüzde 45 olan enerji ithalat bağımlılığı 2030 yılında birincil enerjide yüzde 68 (petrolde yüzde 89, gazda yüzde 82 ve katı yakıtlarda yüzde 66) oranına çıkacaktır. Dolayısıyla AB'nin önündeki en önemli gündem, enerji alanındaki kaynak ülkeleri ve güzergahları çeşitlendirebilmektir. Bu amaçla doğalgaz ve petrolde Rusya'ya alternatif çeşitli yeni bağlantılar, hatlar konuşulmaktadır.

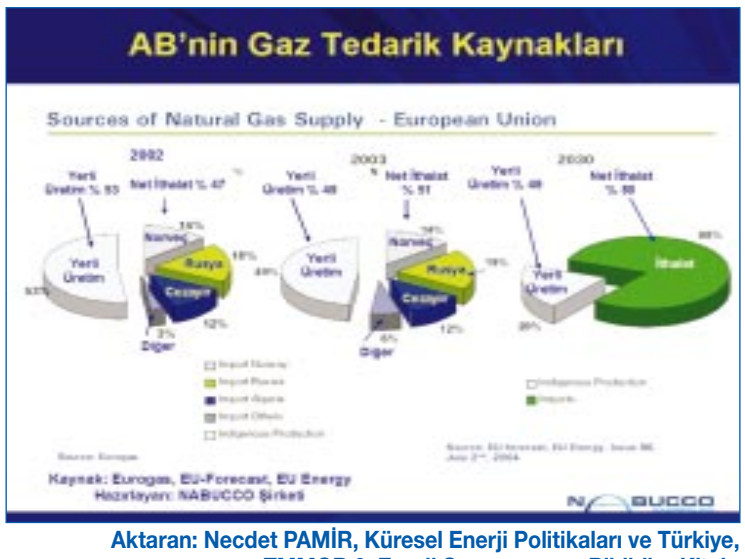

Aktaran: Necdet PAMİR, Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye, TMMOB 6. Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı

Enerjide Rusya'nın hakimiyeti

Rusya Federasyonu, 60 milyar varil petrol ve yaklaşık 48 trilyon metreküp doğalgaz rezervi ile (toplam dünya doğalgaz rezervinin yüzde 27'si) özellikle Putin dönemindeki politik atılımı da düşünüldüğünde, enerji alanının en merkezi figürlerinden biri olmuştur.

Rusya'nın bütçe gelirlerinin yaklaşık üçte ikisini, **"petrol, doğalgaz ve metaller"** ihracat kalemleri oluşturmaktadır.

Rusya Federasyonu, hiç kuşkusuz petrol ve özellikle doğalgazdaki bu avantajını ekonomik olduğu kadar siyasi bir silah olarak da kullanmaktadır. Dış politikada, tamamen veya büyük ölçüde enerji bakımından kendisine bağlı bölge ülkeleri başta olmak üzere, enerji faktörü **"ajanda"**nın her zaman en temel gündemi olmuştur. İhraç edilen doğalgazın fiyatı ve anlaşma koşulları konusunda sağlanan bazı kolaylıklar karşılığında, bu ülkelerin enerji altyapı sistemleri büyük oranda Rusya'nın eline geçmektedir. (Gürcistan, Moldova, Macaristan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Bulgaristan bu açıdan sadece birer örnektir.)

Rusya Federasyonu, zengin doğal kaynak potansiyelini kullanarak bir yandan kendisine bağlı kıldığı ülkelerdeki etkinliğini arttırırken, diğer yandan da Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan gibi kendisine alternatif olabilecek ülkeleri de, yaptığı ikili anlaşmalarla kendisine bağlamaktadır. Bu ülkelerle çeşitli tarihlerde yapmış olduğu anlaşmaların sonunda, hiçbir ülke Moskova'yı devre dışı bırakarak, söz konusu ülkelerden ucuz gaz satın alamayacak. Bu anlaşmaları bu üç ülke için de cazip kılan temel etken, pek çok uluslararası faktörün yanında, Rusya'ya alternatif olarak düşünülen boru hattı güzergahındaki ülkelerin kendilerinin de halihazırda doğalgazda büyük oranda Rusya'ya bağımlı olmaları nedeniyle projeler konusunda kırılgan ve kimi zaman ikircikli tutumlar sergilemeleri olmaktadır.

Örneğin, Türkiye açısından da çok önemli bir proje olan Ortadoğu ve Hazar gazının Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'ya taşınarak tüketilmesini hedefleyen NABUCCO Hattı Projesi, Macaristan'ın Rusya'ya olan yüzde 75 civarındaki doğalgaz bağımlılığı nedeniyle ikircikli davranmasının da neden olduğu birtakım sorunlar sonunda istenildiği hızla gitmemektedir. Aşağıdaki tablo konu hakkında daha net bir fikir edinilmesini sağlayabilir.

Burada yanlış olan bir değerlendirme

Gaz İthalatında Rusya'ya Bağımlılık (NABUCCA Projesi Ortakları)

	Toplam İthalat (Milyar metreküp)	Rusya'dan ithalat (Milyar metreküp)	Rusya'nın Payı (%)
Avusturya	8.73	6.85	78.5
Macaristan	10.95	8.32	75.9
Romanya	6.25	3.95	63.2
Bulgaristan	2.85	2.85	100
Türkiye	30.50	19.65	64.4

de **"karşılıklı bağımlılık tezi"**dir. Bu teze göre, Rusya Federasyonu da para kazanmak için bu ülkelere bağımlı olması nedeniyle ilişki çift taraflı ve eşit koşullardadır. Ancak enerjinin temel bir altyapı hizmeti olması, ciddi ve kolay ikame edilemez bir yatırım gerektirdiği dikkate alınırsa bu tezin dayanaksız olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Örneğin Rusya'nın gaz ihracatında Macaristan'ın payı yaklaşık yüzde 7 düzeyindeyken, Macaristan'ın doğalgaz ithalatında Rusya'nın payı yüzde 75'tir.

Son zamanlarda gerçekleşen Putin'in İran ziyareti de bu açıdan dikkate alınması gereken sonuçlar taşımaktadır. ABD ile İran arasındaki nükleer enerji krizi nedeniyle görüşmelerin daha çok o kısmı kamuoyunun ilgisini çekerken, bir diğer önemli konu da Hazar'ın statüsü hakkındaki denize kıyısı olan 5 ülke (Rusya, İran, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan) arasında geçen tartışmalar olmuştur. Bölge ülkeleri arasında Hazar'ın statüsü hakkında henüz somut bir sonuca ulaşılamamış olmakla birlikte, bölge kaynaklarının kullanımına yönelik ortak bir tavrın benimsenmesi, Rusya Federasyonu'nun ABD'nin kendisini enerji projelerinden **"by-pass etme"** çabasına güçlü bir cevap olmuştur.

Çin'in yükselen enerji ihtiyacı

Dünya ekonomisinin yükselen gücü Çin'in son on yıllardaki inanılmaz büyüme oranları beraberinde muazzam bir enerji talep artışını da getirmektedir. IEA'nın verilerine göre 1998 ile 2003 yılları arasındaki dönemde, dünya gayrisafi hasıla artışının yaklaşık yüzde 25'i, ham çelik üretim artışının yaklaşık yüzde 58'i, çimento talep artışının yüzde 68'i, ham petrol talep artışının yüzde 25'i, kömür talep artışının yüzde 50'si, elektrik talep artışının yüzde 25'i ve karbondioksit emisyon artışının yüzde 18'i Çin tarafından gerçekleştirilmiştir. (Aktaran Necdet Pamir, Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye, TMMOB 6.Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı)

Böylesine iddialı ve muazzam bir büyümeyi sürdürebilmek için Çin'in enerji güvenliğini ve arzını garantileyecek, kapsamlı bir strateji geliştirdiği görülmektedir. Bu noktada Çin, bir yandan bütünleşmiş dikey entegre bir yapı ile kendi topraklarındaki ve karasularındaki doğal kaynaklarını daha verimli bir şekilde değerlendirmeye çalışmakta ve bu açıdan hisse çoğunluğunun kendisinde kalması koşuluyla Exxon Mobil, Shell ve BP gibi ulus ötesi devleri yatırım ve araştırma-iyileştirme faaliyetlerinde bulunması için ülkeye davet etmektedir. Diğer yandan dev şirketleri vasıtasıyla dünyanın potansiyel arz eden hemen her bölgesinde yatırımlara yönelmiş durumdadır. Bu kapsamda Çin'in büyük yatırımları olan ülkelerin başında, Kazakistan, Suriye, Sudan, Ekvador, Endonezya ve hatta İran gelmektedir. Dahası Çin'in işgal öncesi Irak ile yapmış olduğu ön anlaşmalar da mevcuttur.

Çin'in Birincil Enerji Tüketiminin Kaynaklara Göre Dağılımı (%)

	2006	2030
Kömür	63.7	56
Petrol	21	29
Hidroelektrik	5.8	7
Doğalgaz	2.7	6
Nükleer	0.8	2

Türkiye'nin uzun vadeli planı yok

Türkiye'de tüketilen birincil enerjinin yüzde 39'u petrol, yüzde 27'si kömür, yüzde 21'i doğalgaz ve yüzde 13'ü yenilenebilir enerji kaynaklarından (hidroelektrik başta olmak üzere) sağlanmaktadır. Enerji tüketiminde ithalatın payı yüzde 70'dir. Bu oranın ülkenin enerji politikalarında radikal bir değişim olmazsa, orta vadede değişmeyeceği öngörülmektedir. Sonda söyleyeceğimizi başta söylersek, Türkiye'nin, enerji kaynaklarının durumunu, potansiyelini tanımlamış, süreklilik arz eden, uzun vadeli bir planı olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Enerji bürokrasisinin pek çok noktasında halen deneyimli, birikimli kadrolar olmakla birlikte, siyasi iktidarların kurumsal bütünlüğü parçalamış ve alanı özelleştirme politikaları ile yönetilemez kılmış olmaları ciddi bir zaafı beraberinde getirmektedir.

Türkiye'nin enerji politikalarına bakarken birkaç temel noktayı vurgulamak gerekmektedir:

- Ülkemizin doğal kaynakları söylenildiği kadar sınırlı değildir ve dolayısıyla yüzde 70 oranında dışa bağımlılık akılcı olmamaktadır. Türkiye'nin henüz ancak üçte birini değerlendirmiş olduğu zengin linyit ve hidroelektrik potansiyeli vardır. Özelleştirme politikaları ve doğalgaza bağlı alım garantili, **"al ya da öde"** anlaşmalarla kurulan Yap-İşlet (Yİ) ve Yap-İşlet-Devret (YİD) santrallarıyla, Türkiye kanıtlanmış bu iki zengin kaynağını atıl durumda bekletmektedir.
- Türkiye'nin zengin rüzgar, jeotermal ve güneş gibi yenilenebilir, çevreye duyarlı enerji potansiyeli de vardır ve kullanılmayı beklemektedir.
- Özelleştirme politikaları ile gerek petrol ve doğalgazda, gerekse elektrik enerjisi alanında merkezi kamu tekeli parçalanmış, alan birbiriyle uyumlu olmayan, çok başlı ve çok parçalı bir yapı içerisinde yönetilemez hale gelmiştir. Enerji ve özellikle elektrik enerjisi, merkezi bir plan ve kamusal anlayışla ele alınması gereken temel bir altyapı hizmeti olarak değerlendirilmekten çıkmış, alan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) direktifleriyle piyasalaştırılmıştır.
- Özelleştirme politikalarının bir diğer olumsuz sonucu da, neredeyse on yıllardır alana yatırım yapılmaması olmuştur. Özellikle elektrik enerjisi alanında çok ciddi altyapı sıkıntıları vardır. Bu alanda kurulu gücümüzün yüzde 16'sı gibi ciddi bir potansiyeli üretime çevirememe gibi sıkıntılarımızın yanında, dağıtım şebekelerinin kaderlerine terk edilmesi sonucunda üretilen elektriğin önemli bir kısmı OECD ülkelerine göre yüksek olan kayıp oranlarıyla heba olmaktadır.
- Ülkemizin enerji alanında plansızlık nedeniyle yüzde 70 gibi kabul edilemez bir oranda dışa bağımlı kılınmasının yanında, ithalatta da kaynak çeşitliliği yaratılmamıştır. Örnek olarak doğalgaz ithalatımızın yüzde 65'i Rusya'dan yapılmaktadır ve bu da enerji güvenliği açısından ciddi sıkıntılara neden olmaktadır.
- Türkiye doğusundaki zengin petrol ve doğalgaz kaynakları ile AB başta olmak üzere batısındaki büyük tüketici bölgeleri arasında önemli ve istikrarlı bir geçiş terminali olabilecek konumdadır ve sektörel-teknik birikime de sahiptir. Özellikle AB'nin doğalgaz ithalatı konusunda Rusya'ya alternatif kaynaklar ve hatlar aramak zorunda oluşu Türkiye açısından ciddi bir fırsattır. Bu noktada, entegre ana yapısı parçalanmış, sadece bir arama-üretim şirketi haline dönüşmüş olsa dahi TPAO'nun, İran'ın önemli gaz rezervlerine sahip Güney Pars Sahası'nın bazı bölümlerine girmek durumunda oluşu dikkate değer bir

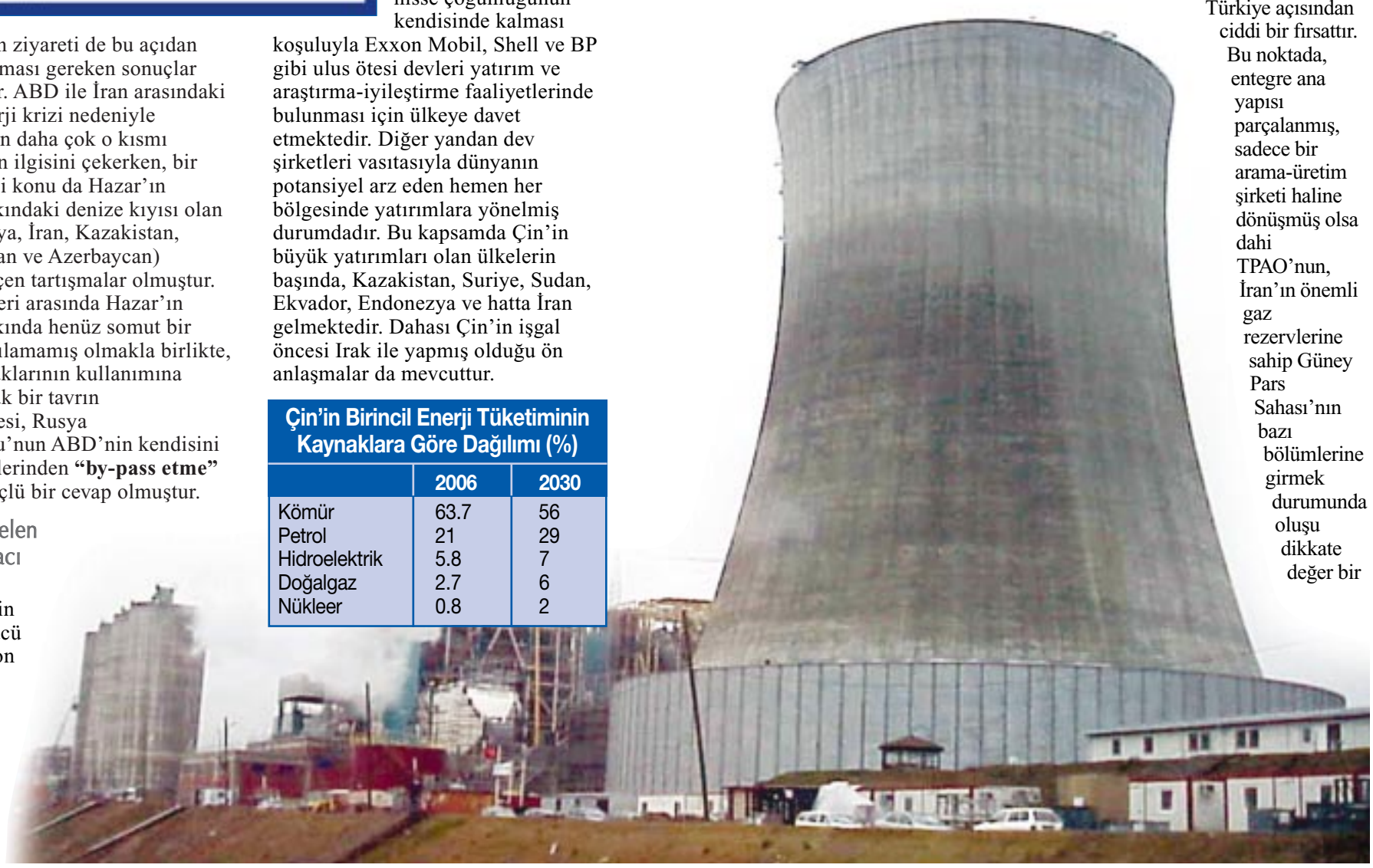

gelişmedir. Tabii bu konuda da ciddiye alınması gereken uyarılar ve endişeler vardır. Öncelikle ABD-İran arasındaki gerginliğin bölge politikaları açısından merkezi bir konumda oluşu ve Hükümetin ABD ile olan tek taraflı bağımlılık ilişkisi bu projenin olabilirliği açısından soru işaretleri doğurmaktadır. Bunun yanında İran'ın son doğalgaz kesintileri ile de tekrar tartışılmaya başlanan, güvenli bir doğalgaz tedarikçisi olup olmadığı da sorulması gereken bir soru olarak önümüzde durmaktadır. İran doğalgazının Avrupa tarafından güvenilmez bulunma ihtimali projenin önemli bir kısmını sekteye uğratabilecektir. Dahası İran'la yapılan mutabakat zaptının içeriğinin doldurulmamış oluşu ve İran'ın siyasi rejimi anlaşmazlık gibi durumlarda uluslararası hukuki yöntemlerin ve mercilerin geçerliliği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.

Türkiye, var olan pek çok boru hattının yanında, çok sayıda projenin de içine dahil olmuş/edilmiş bir ülkedir. Bütün bu hatları alt alta koymak bile potansiyelin büyüklüğünü göstermeye yeter:

- Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı.
- Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı.
- Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı-Proje aşamasında.
- Rusya-Türkiye Batı Gaz Hattı.
- Mavi Akım Gaz Hattı.
- Azerbaycan-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı.
- İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı.
- NABUCCO Doğalgaz Boru Hattı. *Proje aşamasında.*
- Irak-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı. *Proje aşamasında.*
- Mısır-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı. *Proje aşamasında.*
- Mavi Akımın İsrail'e uzatılması. *Proje aşamasında.*

- Türkmenistan-Türkiye DGBH. *Proje aşamasında.*
- Türkiye-Yunanistan-İtalya Doğalgaz Boru Hattı. *Türkiye ile Yunanistan arasındaki boru hattı yapılmaktadır.*

Tabii her projenin avantajları ve gerçekleşme imkanı olduğu kadar karşılaştığı zorluklar da var. Öncelikle uluslararası siyaset, hukuksal açıdan eşit aktörlerle gerçekleştirilmesine rağmen, fiili olarak eşitsiz güçte olan aktörler arası asimetrik bir ilişkidir. Örneğin Rusya'nın kendisine alternatif olabilecek rezervleri kendine bağlayabildiği bir gerçektir. Yine ABD'nin İran ile olan sorunları İran gazı üzerinden rahatlıkla proje üretmeyi güçleştirmektedir. Bir başka örnek olarak, Türkiye'nin zorladığı Samsun-Ceyhan petrol boru hattına alternatif olarak Rusya'nın Burgaz-Dedeağaç hattını öne çıkarmasıdır.

Türkiye'nin doğalgaz konusunda Rusya'ya büyük oranda bağlı olması da ülkenin alternatif projelere girmesi konusunda zayıflatıcı bir etkendir. Özellikle abartılı ve tek yanlı-manipülatif talep tahminleri ile imzalanan uzun vadeli ve tahkim koşullu alım garantili anlaşmalar, Rusya'nın çeşitli tehditler sonunda imtiyaz talep etmesini kolaylaştırmaktadır.

Önemle vurgulanması gereken bir diğer nokta da, toplumsal yararı ikinci plana iten ve tam anlamıyla IMF ve Dünya Bankası'nın direktifleriyle uygulanan ve uygulanmakta olan özelleştirme politikalarının, ekonomik açıdan da Türkiye'yi kırılgan hale sokmuş olduğu gerçeğidir. Temel altyapı hizmetlerinin özelleştiği, üretimin-toplumsal yararın ihmal edildiği, sıcak para akışına ve uluslararası sermayenin spekülatif hareketlerine böylesine göbekten bağlı bir ülkenin, bağımsız, ayakları yere basan ve uzun erimli politikalar üretmesi mümkün olmamaktadır. Günü kurtarma amaçlı verilen tavizler, ülkenin ve halkın geleceğini ipotek altına almaktadır.

Oysa yapılması gereken, özelleştirme uygulamalarından vazgeçmek, enerjinin temel bir altyapı hizmeti olduğunu kabul etmek ve merkezi bir planlama ve kamucu anlayışla alanı yeniden yapılandırmaktır. Bu açıdan dikey entegre olmuş bir kamu tekelinin yeniden tahsisi olmazsa olmazdır.

Yapılacak merkezi planlama sonucunda ülkenin yerli ve yenilenebilir enerji kaynağı potansiyeli değerlendirilebilir; özellikle kömür ve hidroelektrik potansiyelimiz hızla devreye girebilecek durumdadır. ■

AB enerji projeleri

Kaynak ve ülke çeşitlendirmesi önemli gündem maddesi olan AB'nin enerji projelerinin önemli bir kısmında Türkiye geçiş güzergahı olmaktadır. Bu projeler özetle şöyle sıralanabilir:

Doğalgaz Projeleri:

- Norveç-İngiltere hattı. Yılda 20 milyar metreküp kapasiteli.
- Rusya Yamal-II'den başlayıp, Beyaz Rusya'dan veya Baltık ülkelerinden geçecek hat.
- Baltık Boru Hattı. 27.5 milyar metreküp kapasiteli; 2010'da devreye girmesi beklenmektedir.
- Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Macaristan'dan geçerek Avusturya'da sonlanacak NABUCCO hattı. 2020'de 31 milyar metreküp kapasiteye ulaşacak, 2011'de devreye girmesi bekleniyor. Gazın kaynağı olarak Hazar, İran ve diğer Orta Doğu ülkeleri sayılmaktadır.
- Orta Asya gazını (gelecekte) Hazar'ı geçerek Güney Kafkasya veya İran güzergahından, Türkiye üzerinden Batı Balkanları, AB'yi ve AB "Komşuluk Politikası" kapsamındaki ortak ülkeleri besleyecek hat. Bu hat için, "siyasi koşullar uygun olursa" notu düşülmüştür.
- Cezayir gazını, denizin altından geçerek, doğrudan İspanya'ya (MEDGAZ) ve İtalya'ya (GALSI) bağlayacak hatlar.
- Güney Kafkasya'daki mevcut hat transit kapasitesinin arttırılması suretiyle daha fazla Hazar gazını taşıyacak sistem.
- Mısır, Suriye, Irak gazını Türkiye üzerinden NABUCCO'ya bağlayarak AB'ye ulaştıracak hat sistemi. (Trans-Maşrık)
- Türkiye-Yunanistan gaz hattının İtalya'ya uzatılması suretiyle Balkanların ve Avrupa'nın beslenmesi.
- Kuzey Afrika ve Ortadoğu gaz ağının alt Sahra'ya (örneğin Nijerya) ve Körfez üreticilerine (örneğin Katar) bağlantılarının yapılması.
- Bunların yanı sıra doğalgaz arz güvenliğine önemli katkısı olacağı düşünülen LNG terminallerinin inşası da önem arz etmektedir. Bu kapsamda; İtalya, İspanya, İngiltere ve diğer üye ülkelere yapılacak terminallerle, 2010 yılına kadar toplam kapasitenin 140 milyar metrekübe çıkarılması.

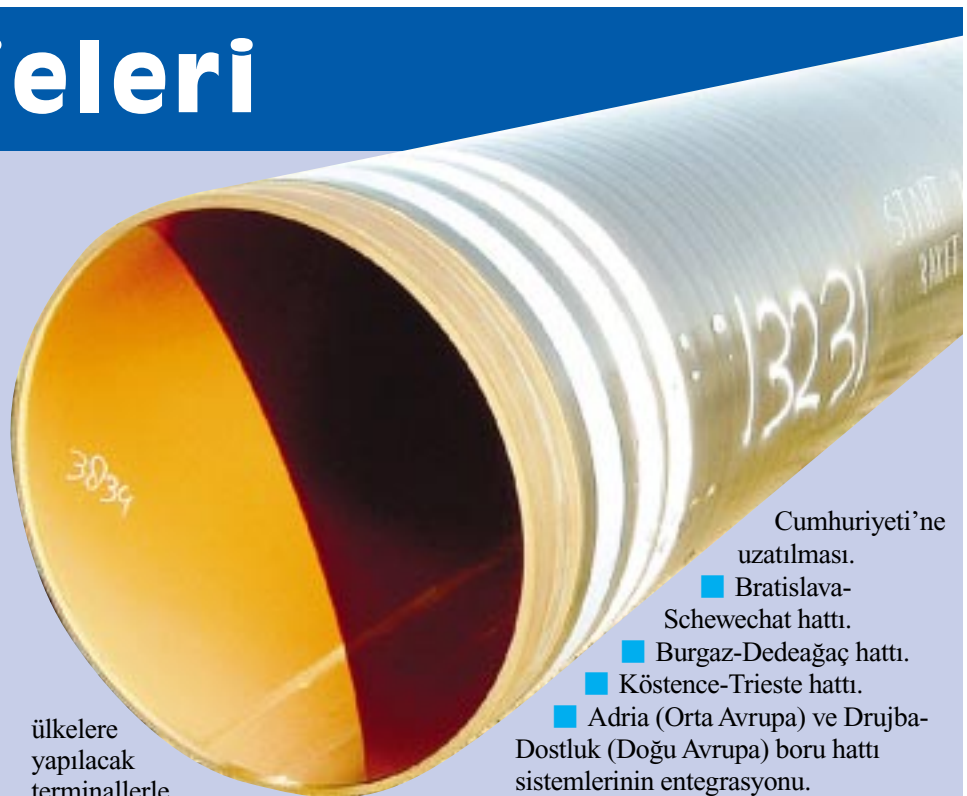

Petrol Projeleri:

- Odesa-Brody boru hattının Polonya'ya ve buradan da Litvanya, Almanya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti'ne uzatılması.
- Bratislava-Schewechat hattı.
- Burgaz-Dedeağaç hattı.
- Köstence-Trieste hattı.
- Adria (Orta Avrupa) ve Drujba-Dostluk (Doğu Avrupa) boru hattı sistemlerinin entegrasyonu.
- Güney Kafkasya hattının transit kapasitesinin arttırılması.
- (Siyasi koşullar elverirse) Trans-Hazar hattının yapımı.

(Aktaran Necdet Pamir, Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye, TMMOB 6.Enerji Sempozyumu Bildiriler Kitabı)